

Vajda Mihály halálára

A 60-as, 70-es években élt itt Magyarországon egy jelentős filozófus-kör. Négy ember, közeli barátok, izgatott együtt-gondolkodók: Fehér Ferenc, Heller Ágnes, Márkus György, Vajda Mihály. Most ment el közülük az utolsó. Hellernek mindenkinél több volt az ötlete, Márkus nagyobb tudós volt, Fehér elkötelezettebb közéleti ember, de a legszabadabb Vajda volt. Mind marxisták voltak, Lukács György közelében, ami azt jelentette, hogy semmi közülük nem volt a hatalom megmerevedett opportunistáéhoz. Náluk a marxizmus gondolati keretet jelentett, amelynek lényege egy perspektíva volt: a kapitalizmus meghaladhatósága. Ezt sohasem azonosították a „létező szocializmussal”, amely különböző módokon fegyelmezte is őket: állásvesztéssel, emigrációba kényszerítéssel.

Vajda volt az, aki ennek a keretnek az evidenciáira minduntalan rákérdezett, s végül ő volt az, aki először mondta ki fenntarthatatlanságát. Hosszú folyamat kezdődött ezzel, amelyet mind a négyen, különböző módokon végigjártak, s ez jelentette a „Budapesti Iskola” felbomlását. Barátok maradtak, de már nem együtt-gondolkodók.

Vajda, aki soha nem emigrált, hanem tanításból, fordításból tartotta fenn magát, a rendszerváltás után Debrecenben lett filozófia-professzor, rajongó tanítványokat maga köré gyűjtve. Sorra jelentek meg kötetei, amelyek egyrészt végrehajtották a kötelező elszámolást a szovjet típusú marxizmussal, s általában a marxizmussal. Ha mestere, Lukács György így jellemezte pályáját: „Utam Marxhoz”, ő így parafrázálta ezt: „Utam Marxtól”.

Másrészt elkezdte kidolgozni saját egyéni filozófiáját, amelyet perszonalista, személyes, önéletrajzi, ön-kutató észjárásnak, gondolkodásmódnak nevezhetünk. A világ megjavíthatóságával kapcsolatban egyre komolyabb kételyek merültek föl benne, de ez nem ejtette kétségbe. Sokan emlékezünk vissza rá, mint nevető bölcsre.